

Puskel Péter

Az erdélyi közírás egyik legavatottabb képviselője

Harmincöt éve halt meg az erdélyi magyar közélet egyik kimagasló alakja, dr. Krenner Miklós. Neve fogalom kisebbségi létünkben. Tudós történész, verbeli pedagógus, az írott gondolat apostola, a kisebbségi lét lankadatlan harcosa volt. Elhivatottsága a szellemi élet megannyi területén megmutatkozott. Hosszú élettel áldotta meg a sors, és ő egy széles ívű pályán tudásszomjával, józan értékítéletével és erkölcsi tisztaságával statuált példát.

A mai Szlovákia területén található Garamberzecen született 1875. június 18-án. Nagyjapja osztrák származású ezredorvos, s felvidéki nagyanyjának köszönhető, hogy a Krennerek magyarrá váltak. Edesapja vasúti mérnök, a család sokat költözködött, míg végül 1879-ben Aradon telepedett le.

Az ifjú Krenner középiskoláit Budapesten végezte, egyetemi tanulmányait Kolozsváron, a bölcsészkaron.

Pedagógusi pályájának első állomása Déva. Már ebben a kisvárosban, ahol, saját vallomása szerint, nagyon elhagyatottnak érezte magát, elkezdődött gazdag történelmi munkája. Szerkesztője a Hunyadvármegye című lapnak, tagja a vármegye történelmi és régészeti társaságának. Társzerzője a Hunyadvármegye nemes családjai című tanulmánykötetnek.

Öt évi pedagógusi munka után 1905-ben áthelyezték Aradra az Állami Főreálba. Az akkoriban egyik legjobb vidéki iskolának tartott Királyi Főgimnáziummal egyazon épületben lévő intézet szelleme kétségtelesen nagy hatással volt a fiatal Krennerre.

Az agg Spectator haláláig levelezett aradi barátjaival

Folytatása a VII. oldalon

Igazából otthon szeretek ülni a papír előtt

– Beszélgetés Esterházy Péterrel –

– Úgy érezhetjük, mintha mostanában megnőtt volna a magyar irodalom ázsíója. Több jelentős könyv jelent meg, köztük a tied is, az ellenkező értelmű híresztelések dacára sokan olvasnak, nemzetközi elismerésről is beszélhetünk. Tényleg jó, sikeres időszakát éli a kortárs magyar szépirodalom? Így látod te is?

– Bármilyen furcsán is hangozzék, nincs rálátásom az irodalom egészére, mert túlságosan benne vagyok. Egy-egy dolgot látok, tendenciákat kevésbé. Azért is, mert nagyon végigdolgoztam a kilencvenes éveket. A Harmonia caelestis, majd a Javitott kiadás összesen 12 évet vett igénybe, emiatt a külvilágot is kissé tompábban észleltem.

– Egyszerűbb, ha úgy kérdezem, hogy milyen a mai magyar író közérzete?

– Bonyolult terepen járunk. Te is említetted, hogy jelentek meg fontos, talán nagy könyvek is. Az esten is szóba került például a Závada Pali könyve, olyan művek, amelyek hirtelen, váratlanul meg tudnak szólítani százazernyi embert. Ez az egész irodalomnak ad valami önbizalmat. És ugyanilyen önbizalom-teremtő csodálatos esemény volt Kertész Imre Nobel-

díja. Tudjuk a Kertész helyét s egyszer csak láthatjuk, hogy a világ is akceptálja. Az akceptálás kérdése persze összetett dolog, de az ilyen látványos sikerek adhatnak egyfajta kollektív magabiztosságot is. Ez nyilván túl sokat nem segít az elárvult, magányos írón. Az egészet persze másképp is lehet nézni, aszerint például, hogy milyen tendenciák vannak, erről viszont inkább azok tudnak beszélni, akik kiadóknál vagy szerkesztőségekben dolgoznak. Ilyen vonatkozásban elég sok morgást hallottam olyan értelemben, hogy a beérkező kéziratok minősége mostanában silányabb, mint tizenöt évvel ezelőtt. Meglehet, de ügyelni kell arra is, hogy ne örökké morgó, elégedetlen öregember legyen belőlünk.

– Kollektív magabiztosságot és írói elárvultságot is említettél. A 90-es évek első felében gyakrabban jöttetek Erdélybe, nem csak olyankor, ha irodalmi estre kaptatok meghívást. Akkoriban mintha szorosabb lett volna a tollforgatók közt a kapcsolat. Úgy szoktam mondani, hogy akkor az írók még együtt futballoztak. Ennek vége?

Folytatása a III. oldalon
N. M. K.

LÁSZLÓ NOÉMI

Kémia

Mire várok, mit miért cselekszem
miből faragom új s új keresztet
miből kovácsolok magamnak ketrecet
én, szerkezet?

Mi rejlik hitvány hősi alkatomban
hol nyikorog, hol túl olajozottan
közlekedik mindennapok kaján
torz talaján?

Mitől függök — mindig más feladatkör
szerint vezérelt másik szerkezettől
nem tudni itt vagy ott fogy hamarabb
a célanyag

nem tudni itt vagy ott alakul át
képez gyanakvást kételyt babonát
kölcönhatásba lép a környezettel
s az többé nem ereszt el.

Válaszút

Mikor vége a körnek
És nem kezdődik újabb
És a bánat nem öl meg
Hogy boldoguljak?

Kinek köszönjem szépen
A nem várt segítséget
Az új tárgyat az égen
Ami nem éget?

Mikor szándékom semmi
De minden kapu nyitva
De nem tudok bemenni
Forduljak vissza?

Vagy játsszak alvajárót
Bízzam a véletlenre
Tegyek úgy mintha mégis
Értelme lenne?

90 éve született

WEÖRES SÁNDOR

A jövő költészete

Kristály-angyal-zene! szűz régiód adósa
a harci korszakok tűntén vesztes szavam
– ámbár az átfutó csaták ponyváiban
hevítőbb volt a bor, illatosabb a rózsza,

az ideiglenes, a formátlan, a kósza,
s a telt világ ölén a hervadás-íram –
immár a folyton-új és folyton-hasztalan
helyett fordul feléd a szó-habok hajósa,

változó céljait elhagyva, égi rend
mozgassa, szerelem tiszta harmóniája
melyben nincs láz-lökés, nyugalmasan terem,

míg imádottnak felragyog glóriája,
ő maga megfakul, fülében póre csend,
szemében angyalok szent geometriája.

♦ **Összeállítás Csontváry Kosztka Tivadar születésének 150. évfordulója alkalmából Szabó Róbert Csaba: Kolozsvári históriák II. old.**

♦ **Király László verse Znorovszky Attilához III. old.**

♦ **A kolozsvári és marosvásárhelyi végzős színészek vizsgaelőadásairól IV. old.**

♦ **„És most felkérem Markovits Rádió urat, tartsa meg érdekesítő előadását!” – Lászlóffy Csaba: A világhírnév, avagy nosztalgia az orosz préri után. V. old.**

♦ **Bodor Pál: Zöldruhások – Törödékek egy erdélyi egészsből VI. old.**

♦ **Kulturális hírek VIII. old.**

Római híd Mosztarban (1903)

Csontváry Kosztka Tivadar, a mágikus erejű magyar festőművész 1853. július 5-én született Kisszebenben, 1919-ben Budapesten halt meg. Az évforduló alkalmával néhány híres képét elevenítjük fel

NAGY LÁSZLÓ

Csontváry

Ő: a bábeli magasba emelt fej, gigászi
vörös szemgolyó a kételyek fölött,

világnagy vásznon ecset- és üstökös-egység,
ágyúzzák lenről a köznapi méretek,

kicsi királyok erőtenek és nevetségesek,
mert ISTEN SZÖRNYETEGE, emberkék végzete ő,

temérdek sugár-erő transzformált örület,
kapcsolják rá uraim a várost: a lámpa mind kigyúl,

egyszeri csoda, a Nap fia ő, aki agyára
fölv teszi koronának a lángoló Kárpátokat!

Rágalom, hogy a szoba sarkába a százszor kifőzött
teahalomra buktatja el a halál –

északról délre zuhan, elrúgva úgy a mediánt,
hogy billen a láthatár, minden egyensúly fölborul,

rágalom, hogy Tivadar festőt a cicái kikezdi,
máig is oroszlánok vesződnek izmaival!

Vigyázat, itt jön, mint féreg nélküli dicsőség,
hús-valósága csak emlék, arra már szüksége sincs.

Átöröktve magát a világ velő-kötegebe,
lett magaslati hó, szűziség, lombzene, bilincstelen,

agyaras hegyi folyó, azúr vadkanok rohama,
új látomás a rónán, délibáb-rontó vihar,

tűnődve is őrlő jelenés, lidérc a tükörben,
fehéren rémlő bika, aki márvány és patyolat.
Figyelem! Beszél az elárvult askéta mester,
sivatag korban új szépség, szakálla rostolt acél,

keze a nagy korszakok lapjait fordítja kínba,
Mona Lisa arany méhe már villámlo görcs és aszály.

Rikolthat a művész az égen kén s kobalt páváiból,
törvény, hogy cédrussá váljon a milliogyókú magány.

Itt áll, mennydörgő teteje a csillagoknak hinta,
termi magának a kint örökre, fejünknek a szédületet.

Önarckép

FÜST MILÁN

ÖNARCKÉP

Csontváry Kosztka Tivadar
emlékének!

Horgaselméjű s szikár

Aggastyán akarok én is lenni, olyan, mint maga az Úr...
S ha majd számonkérnéd tőlem a gyermekeimet,
Megvetéssel fordítom el akkor a fejem...
Mert nincsenek gyermekeim, e vigasságban nem volt részem, –
mint az arabs számár,
Ki megszagolván honni földjét, új ösvényre fordul hirtelen, –
Úgy indultam el én is egykor biztos útamon.
Es nem az öröm útját választottam én sem, – ám a kopár sivatagét,
Hol vörös a földek szintje, s nem legelész semmiféle nyáj, –
De hol majd megpróbáltat, ki mit bír el?
S ha nem ad ott az égi Atya enni, azt kitarom-e?
S a szomjúságtól majd jajongok-e?
S a bitangóságban majd, hogy elbitangolok-e?
S minden tudásban kerestem egyre új tudást
S a dicsőségben nagyobb dicsőségeket
S hol világos volt az ég, nagyobb világolást
S az asszonyölnél égetőbb és még nagyobb sötétet...
Úgy látom, öregember én már nem leszek.
S most folytassam a régít addig is? – Ó jaj, – kiáltanám egy ablakból
talán,
De gúnytól félek s elbúvok magamba,
Négy izzó fal mered reám csupán, –
Az Uristennek vörhenyes haragja, –
Majd bólogatva, lassan elmegyek.
S mint ki régen hordja már szívében a halált, –
Kárvalott számadó, megbántott, régi szolga
S ki bírót ment el keresni, de nem talál.

Csontváry Kosztka Tivadar

(1853, Kisszeben – 1919, Budapest)

Gyógyszerész volt, s csak 41 éves korától tanult rendszeresen festeni. 1894-ben fél évig Münchenben Hollósy Simon növendéke, majd 1895-től Karlsruheban, Düsseldorfban és Párizsban képezte tovább magát, de lényegében autodidakta volt. Az 1890-es évek végén Dalmáciában, Olasz- és Németországban járt. 1902-ben festette Selmecbánya látképe c. művét, majd Jajcában és a Hortobágyon dolgozott, 1904-ben Egyiptomban, Palesztinában és Athénban járt. Ez út emléket Kocsizás újholdnál Athénban, a Jupiter-templom romjai Athénban című képei őrzik. 1904-ben festette a Nagy-Tarpatok a Tátrában, a Görög színház Taorminában című, több négyzetméteres tájképeit.

Ezután ismét Palesztinában, Egyiptomban járt. 1904-ben készült a Panaszfal bejáratánál Jeruzsálemben, sokalakos, expresszionista kompozíciója, 1906-ban pedig fő művének érzett legnagyobb méretű vászna, a Naptemplom Baalbekben. Szíriából Párizsba, majd ismét a libanoni hegyekbe utazott, s megfestette két nagy művét, a Magányos cédrust és a Zarándoklás a cédrusfához címűt (1907). 1908-ban a Mária kútja kompozícióját és a Marokkói embert festette. Valószínűleg 1910-ben Nápolyban készült utolsó műve, a Sétalovaglás a tengerparton.

Lappangó skizofréniaja egyre jobban elhatalmasodott. Utazott még keleten, s a háború éveiben ismét rajzolt. A magyarok bejövetele című kartonján dolgozott, amely lényegében Csontváry Kosztka Tivadar apothézisa. Ebben az időben önéletrajza számtalan variációján is dolgozott és vitázó röpiratokat írt.

1905–08-ban és 1910-ben volt kiállítása. Kortársai nem értékelték meg művészetét. A meg nem értés, a magány megbontotta lelki egyensúlyát, alkotóereje mindinkább felbomlott. Az 1930-as gyűjteményes kiállításán fedezték fel jelentőségét. Vizionárius festészetét expresszionista hevület, ragyogó kolorit és szimbólumteremtő erő jellemzi. Műveinek túlnyomó része Gerlóczy Gedeon magánygyűjteményében található, nagyméretű vásznai pedig letétként a Magyar Nemzeti Galériában.

Lapszámunkat a festőművész néhány alkotásával illusztráltuk.

S em a tavaly ilyenkor, sem az idei bál nem győzte meg Bánffy Elek urat arról, hogy mindezt szívvel-lélekkel csinálja a résztvevők nagy többsége, és ahogy végigpillantott a négy beöltözött alakon, eszébe jutott, hogy otthon a faluban hétfő este csúnyának kell beöltözni, csütörtökön és pénteken meg valamivel szebbnek, és ez keringett a fejében egész este, akkor is, amikor a szépséges grófnét tartotta karján. Semmiféle mozdulatot nem találtak ki annak kifejezésére, hogy az ember mindig csak egy lényt szeretne maga mellett látni – aki épp a legmesszebb van. A mérföldekben kifejezhető irigység még néhányszor körbezúgta Elek úr fejét, még sejtelve sem volt arról, hogy néhány hónap múlva a váradi fogdában egy kártyaparti alkalmával önmagának is bevallja, hogy semmi sem hasonlítható a szépséghez, legfőképp, ha az valaki másnak az oldalán virít. A redout termében minden az előírt szabályok szerint folyik, az első bálózók ruháján megvilanó öröm felrúg a mennyezetig, ahonnan tavaly ilyenkor egy téglá esett a táncmester homlokára, hogy megsürgesse a javítási költségvetés kiszámítását. A táncmester, mint később kiderült, közönséges csaló, aki sem táncolni nem tud, sem udvarolni, csupán pénzt sikkasztani. Elek úr a félresikerült jellemelek csoportjába sorolta, ugyanakkor bizonyos csodálattal gondolt vissza rá, mintha maga sem volna külön, vagy egyáltalán önmagában is meglátta volna a hajlamot az említett csoporthoz tartozásban. Míg sikerült kivá-

Szabó Róbert Csaba

Kolozsvári históriák

A táncmester

lasztania az ide-oda röpködő történetek gomolygásából azt az egyet, amiért el akart jönni, többször körbe kellett járjon a teremben, aztán rájött, hogy itt minden körbe forog, minden az előtte járó nyomában, minden újra és újra felvillantható, és hogy sohasem szabad ráismerni semmire. A titok, hogy minden összefügg mindenel, egy előkelő helyen üldögélt, ahonnan szemmel tarthatott mindenkit, láthatta, ahogy valakinek a ruhája lángra lobban, ahogy valakit fegyvercsempészésért letartóztatnak egy osztórák kisvárosban, és így tovább, míg nem a véletlen fel nem lapoztat sok idő távolában egy sárga újságot. Elek úr arcon üt egy gazdatisztet, lejártak már azok az idők, amikor a nemes büntetlenül büntet, a táblabírák Váradra küldik az urat, aki semmit sem pakoltat be utazóládájába, kivéve kedvenc lovának a szemét egy üveg-tégelyben, amit éppen úgy vertek ki közönséges lovaszok, ahogy ő ütötte arcon a krasznai gazdatisztet. Persze, nincs egyedül, a kártyával töltött éjszakák zajában a grófné szeme pattan fel előtte, ilyenkor nyer a legtöbbet, de senkinek sem árulja el, miért, mint ahogy azt sem, hogy

a kivert szemű angol telivér sohasem fog futtatást nyerni egyetlen kolozsvári versenyen sem.

Melléktörténete. Azon az álarcosbálon, amelyet milánói művészek rendeztek, és ahol a Napóleonnak beöltözött maskost két csendőrnek öltözött alak vezette el, senki sem tudta eldönteni, hogy a maskok valójában kit takarnak, viszont mindenki értette a tüntető szándékot a monarchia és a pápa ellen, mely olyan esetlenül és vakon tapogatózott körbe a teremben, mint ahogy egy erdélyi börtönből szabadult táncmester ügyetlen és nagy ugrásokkal előrefutó mesélése loholt hallójáratokból hallójáratokba. A frissen szabadult táncmester egy gyönyörű nőről beszélt, aki a kolozsvári bálók ékköve, múzsája, és akinek olyan lágy bőre van, hogy tapintásától nemesurak verekednek össze, a mennyezetről téglák hullanak alá, s akít öl, az minden tánclépést ellejejt, és vakon, kusza lépésekkel követi a zene ütemét, és tébolyultan veti rá magát hazaérve a cselédányra, hogy egy mindent felejtő, ugyanakkor mindent felidéző hempergésben tépje szét a ruhát, ami titokban álarc, semmit nem jelképezve azon kívül, ami valójában: az elfedés tökéletes eszköze, a távolság mérföldben való kifejezése.

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

KOR(R)OM

Fekete korom a házon,
Kormos már itt minden álom.
Messziből messzire nézek,
Mész égbolt a kerti mészben.

FÁK NYOMÁBAN

Szemüvegem tiszta,
Emlékeső mossa.
Tükrére egy felleg,
Szürke magányt szepeg.

Fák nyomában lépek,
Szél vagyok, kék árnyék,
Szemüvegem tükrén,
Emlékezik Erdély.

KIMOSSÁK AZ ÉVEK

Kimossák az évek
Véreből a szépet.
Krónikás énekek
Vigyázzák a létem.

Középtermetű, csupa-ránc arcú férfi. Csapzott, fakó hajában már fénylenek az ősz hajszálak, de mégis fiatalnak tűnik. Egyszerűen nincs kora. Hosszú, bokáig érő köpönyeget visel, fekete spárgával tekeri körül derekát, hogy át ne járja a szél a testét. Fakó, valamikor kék színű, rojtos szélű keszkenőt csavar a nyakára, úgy sétál a város utcáin.

Leonnak hívják. Otthona egy hatalmas kartondoboz, melyet a belvárosban, egy ház pincelejáratajánál helyeztet el. Jókora doboz, akár egy kisebb szekrény. Ha jól összehúzza magát, elfér benne. Még pihenni is tud. Ócska báránybőr kucsmából gyúrt magának párnát a feje alá. A doboz felső sarkán egy apróska tükör mutatja az arcát, nem az egészét, hanem annak csak egy kis töredékét. A kartondoboz fedelén két kerek lyukat fűrt, olyasmint, mint két parányi ablak. Ezeket a nyílásokon át bámulja a világot anélkül, hogy őt láthatnák az emberek. Esténként, vagy esős napokon, a tényérszíni ablakon keresztül leginkább az arra járó nők karcsú lábát figyeli. Gyakran olyan közel hímáloznak el mellette, hogy akár meg is érinthetné.

Leonra nem haragszik senki. Az utca kegyeltje. Reggeltől estig járja a főutcát, érthetetlen szavakat mormol, megbámulja a kirakatok fényes üvegéről visszatükröződő arcát. Aztán megy tovább, boldogan szívja magába a mellette elhaladó nők friss illatát. Amikor beesteledik, ott ácsorog egy-egy vendéglő bejáratánál. Nem mer bemenni, csak oda, ahol már ismerősei vannak, ahol a pincér tudja, mi a kedvenc itala.

Azon a kellemes tavaszi estén, amikor Leon ott csoszogott félretaposott, elnyűtt cipőben, minduntalan kioldódó cipőfűzőivel bajlódva, azon vette észre magát, hogy egy bár bejáratához ért. A neonreklám zöld fényeket szórt a járdára, mintha kizöldült volna körülötte az aszfalt. Hirtelen valaki megkopogtatta az ablaküveget és intett neki, hogy kerüljön beljebb. Lassan, botladozva merészke-

Ana Cioclov

Leon

dezt be a zajos, vidám lokálba. Csak nehezen vergődött át a vigadó tömegen.

– Ide, gyere ide, Leon! – kiáltotta a pincér, aki a bár mellett szorgoskodott.

A harsogó zene mintha egy percre elnémult volna, aztán valami andalító muzsika hallatszott. Leon közeledett a bárhoz és úgy érezte, hogy neki szól a zene. Tétován nézett körül, főhajítással köszöntötte a vendégeket. Aztán a barnál feltápáskodott egy székre és határozott hangon rendelt:

– Sört kérek vodkával!

A pincér tiszteletteljesen meghajolt, s cinkos mosollyal kacsintott a vendégsereg felé. Leon körül lassan összegyűlt a mulatózók vidám csoportja. Többen nógatni kezdték:

– Leon, mesélj már valamit a szeretőidről!

Harsány nevetés hangzott fel. Leon melán emelte tekintetét a tarka társaságra, úgy tett, mintha gondolataiba mélyedt volna, majd rövid szünet után megszólalt:

– Melyikre vagytok kíváncsiak?

– Hát a legutóbbira – kiáltja a teremből egy úriember.

Leon hátrasimítja csapzott haját, kábán néz az emberekre, majd félszeg mosollyal az arcán így válaszol: – Hát azt mondhatom, hogy az utolsó hölgygel a tegnap volt dolgom, de már el is feledtem az egészet!

Vonítva nevet, mint az éhes farkas, megcsillannak egészséges fogai. Aztán elmesél egy pikáns történetet. A kíváncsiszodók csámcognak a hallottakon, bár senki se hiszi el, hogy annak a mesének Leon lenne a főszereplője.

Leon mesél, eszelősen ragaszkodik emlékeihez. Aztán, amikor úgy érzi, nincs több mondanivalója, elindul hazafelé. Vissza a kartondobozba, ahonnan

kuporogva lesi majd a két kerek lyukon át az elhaladó nők karcsú lábát. Ilyenkor úgy érzi, nincs egyedül.

Azon az említett estén Leon szédelegve tért haza, túl sok pohárral hajtott fel mesélés közben. Az esőáztatta út gőzölgött, apró párafelhők szálltak fel a járdáról. Rekedt hangon dudorászott egy dal. Amikor a dobozhoz ért, kotorászni kezdett a zsebeiben, mintha a házkulcsot keresné. Végül leemelte a doboz fedelét. Megtántorodott. Odabenn egy árnyék mozgolódott riadtan. Bedugta fejét a dobozba és mérgesen kiáltott: – Hé, ki vagy, mit keresel a házamban?

A kuporgó árnyék megrezsent, olyannak tűnt, mint egy ijedt mokus. Leon ekkor fedezte fel, hogy egy nő ücsörög a dobozban. Hóna alá nyúlt, hogy kiemelje, de nem sikerült. Vaskos kezének érintésétől még apróbbra zsugorodott az árnyék.

– Hé, hogy hívnak? – kérdezte valamivel sze-
lídebben.

A kuporgó nő arcának vonásai elvesztek az éjszaka sötétjében.

– Na, mi van, megnémultál? – morogta Leon és megsimogatta a hivatlan vendég fejét.

A nő szeme egy pillanatra felparázslott, akár az éjszaka futkosó macskáké, aztán ismét kihunytak belőle a fények. Leon várakozik, tehetetlenül bámulja az árnyékot. Fáradt és álmos. Vakargatja csapzott haját, mormol valamit, aztán bemászik a dobozba, és helyet szorít magának az árnyék mellett. Olyan közel van hozzá, hogy érzi a nő forró combjának melegét, testének kerekded domború-latait. Megsimogatja a madárfejet, mely megadóan konyul a vállára, aztán behúzza a doboz fedelét.

Az utca aszfaltja színesen csillog, olyan, akár egy felhő palettája. Párásan száll, gőzölög belőle a nedvesség, szagotot felhőfoszlányok emelkednek a magasba. A doboz is megemelkedik, Leon úgy érzi, hogy szárnyalnak, és egyre közelebb kerülnek az égbolthoz.

Fordította: PONGRÁCZ P. MÁRIA

KIRÁLY LÁSZLÓ

Alkalmatlan válasz

Znorovszky (†) Attilának

Znoró! – Te pedig gyere velem,
VELÜNK;
most, hogy e (le?)tűnt korra emlékezem.
Sistergő, áruló éjszakák,
mikor csupa láng van
egy agyonfigyelt padlásszobában.
Hol mindig kevés a vodka;
szerető, barát, kenyér sohase sok.
Ugy beszélék hozzád, hogy
folyton hallgatok.
Ebből értünk,
de csak mi – s ez a fény
színt-játszik dolgoknak rút arcán,
hajnaok tenyerén.
Soraid nem találok, ellep papír-átok.
Hová rohansz megint?
Hangtalan levélre váltok.
Melyen sehol a címzett.
Csak békétlen feladó.
S egy örök monológ.
Zengő? Elhaló?
Söpörnek az évek: már
élesebben látom:
Lányok (szüzek?) lengnek nyári szilvafákon.
Settenkedő reggelek –
az idő meztelen.
A nappal otromba: ki tette ezt velem?
KI TETTE EZT? :
Veled.
Süvöltő színpadon
vak baráti, bajtársi szándék átson.
Menni kell? Maradni?
Rossz ez, vagy kurva-jó?
Hóguta? Fagyhalál?
Válaszolj, Znoró!

Kolozsvár, 2003. június 8–9.

Chr. Morgenstern: Scéance

Kosztolányi Dezső emlékére

A kihalt tengeritehén egy este
a Müllerné öngységát kereste.

Főlírtá néki egy papírra halkan
a mondatot: „En már rég kihaltam.”

Ezt körbeadták szépen a terembe,
s a tengeritehén elment merengve.

A Müllerné ott volt, mint mindig, persze.
Müllernének tehén már minden perce.

Ahogy az embernek van nem-mersze s mersze,
hogy ami jön – eressze, ne eressze.

Vagy ahogyan a lét nemlétbe tágul –
a Müllerné meg-megjön Amerikából.

S ameddig szólhat még ez az ének,
ajándékot hoz a tengeritehénnek.

A taorminai görög színház romjai (1904–1905)

ALMÁSI SZILÁRD

Percek

borús az ég
csend van és nyugalom
csak a lelkek legmélyén
dereng valami fájdalom;
volt már ilyen
s még lesz is talán...
nem nevet a nappal
nem sóhaj az ég...
most csak unott a vágy...
(az idő is unottan jár)
kellene egy szó, ami csak a miénk...
...egy álmom, amit mi álmodunk...
...egy érzés, amit mi érzünk...
kellene egy szó, amit megtalálunk
és szívünkbe rejtünk.

Igazából otthon szeretek ülni a papír előtt

Folytatás az I. oldalról

– Vége, mert megöregedtünk. Futballról már nem, de a csipőzűzletekről nagyon intenzív beszélgetést tudnék folytatni veled. De értem, mire cézol. Viszont ez úgy van, hogy amint öregszik az ember, úgy működik egyre kevésbé, hogy bandákban jár. Mi négyen, akik most ide eljöttünk, amúgy is barátok vagyunk, és találkoztunk, de nagyon ritka alkalom, hogy így együtt legyünk. Ha kissé patetikus akarok lenni, úgy fogalmazhatok, hogy ahogy múlik az idő, az ember egyre inkább magára marad a papírjával.

– Mondtad, hogy több mint egy évtizedig írtad az utóbbi két könyvedet. Hasonlóan nagy vállalkozásba fogsz vagy fogtál máris?

– Ezt nem tudom pontosan megmondani. Van két dolog, amivel foglalkozni akarok, és foglalkozom is, de még nem egészen világos, hogy mi lesz belőle. Mindig kedvem lett volna vékony könyvet, százoldalas elbeszélést írni, ezt évtizedek óta mondogatom, de aztán vagy nem egyszerű, kicsi száz oldal lesz, vagy ha mégis, akkor írok még egy egyszerű, kicsi száz oldal és azok összefüggnek. Valahogy akaratlanul is összefüggések, ciklusok keletkeznek. Ülök tehát a szobámban, és ezt nevezem dolgozásnak.

– De elég gyakran próbálnak elrángatni onnan. Sűrűn értesülhetünk olyan hírekről, hogy ide vagy amoda hívtak meg felolvasni, többnyire fontos európai városokba. Szívesen vállalom ezeket a közszerepléseket?

– Félszívesen vállalom. Többnyire olyankor adódnak ilyen feladatok, amikor kötetem jelenik meg. Munkának tekintem, amit fegyelmezetten el kell végezni. Szép városokba lehet így utazni, de sokat nem látok ilyenkor. A Harmonia caelestis most megjelent olaszul, talán a jövő héten spanyolul, a Javított kiadás megjelent németül, ez utóbival kapcsolatban nem adok interjút, abból nem is olvasok fel, de az előbbi kapcsán el kell menni Rómába meg Madridba. Persze, ha így mondom, hogy el KELL menni, az rosszul hangzik, mert úgy illenék fogalmazni, hogy hála Istennek elmegyek Madridba meg Rómába, de igazából én nem szeretek utazni. Igazából én otthon szeretek ülni. Időnként mászkálok a világban, de félkedve.

– Otthon van az, amiről írni lehet?

– Amiről írni lehet, az még beljebb van, mint az otthon, ezt jól tudjuk, az ember bordája alatt. Hol a hasában, hol a hasa alatt, hol a gyomra fölött egy picit, jobbra és balra. És ehhez nem hinném, hogy utazni kéne. Az említett munkautazásokból igazán sok élmény nem marad. Mindig van egy-egy különleges egyéniség, akivel az ember találkozik,

vagy haspókként mondom, egy-egy jó vacsora, de az élmény más. Egy ilyen úton többnyire nem történik semmi. Történetre is, de nem ez a jellemző. Persze a személybe valami ebből is belemegy, egy tájrészlet például. Emlékszem, hogy Franciaországban voltam, amikor a Termelési regényen dolgoztam, és abban a könyvben meg lehet jelölni azokat a sorokat, amelyek csak azért születtek, mert akkor éppen a Côte d’Azur-ön jártam. Ilyen tekintetben minden figyelembe vehető. Mert ha az ember elkezd írni, akkor bármilyen történés felhasználható. Akkor csak körül kell nézni, olyankor a világ a kezdedre játszik.

– Marosvásárhelyen többször megfordultál. Ez a város valamiképp belement valamelyik könyvedbe?

– Nem is tudom... De igen, belement, mert KAF belement. Vagy úgy is, hogy fiatal ember voltam, amikor Sütőt olvastam, és a Sütő-szöveg is bennem van. Amit KAF csinál a magyar nyelven, az az enyém is. Én már azt a magyar nyelvet kapom kézhez, amit ő megoldozott. Vagy a Látó mint olvasmány is hat rám. Vagy Láng Zsolt szöszözései. Szövegeken keresztül van tehát jelen nálam Marosvásárhely. Persze mondhatnék olyan nyeglesegéket is, hogy láttam egy hihetetlenül jó fenekű nőt ma itt, és az majd megjelenik valamelyik könyvemben, de az ember aztán összekeveri, hogy a jó fenekű nőket hol láttam.

Színház

Még egy lépés

Az egyetemes színháztörténet minden korszakában voltak színészkolák. Ha nem is a mai, intézményesített keretek között oktatták a szerepjátszókat, valakitől mindig megtanulták a mives beszéd szabályait és az alapvető színpadi feladatokat. Több ezer éven keresztül változott a színész státusa is: hol érdem volt, hol nyomorúság, néha társadalmi megbecsülést hozott, máskor „csepűragásnak” gúnyolták a játékot, de mindig voltak direktorok és vezető színészek, akik kezdő társaikat beavatták a szakmába.

A huszadik század, különösen a modern neveléstudomány és a művészetoktatás felfedezéseinek köszönhetően kialakította (nyugaton már elég régen el is vetette) az általunk ismert tanodákat: a növendékek jelentkeznek egy vizsgára, szavalnak, énekelnek, monológot mutatnak be, és felvételt nyernek egy osztályba. Színészek kezébe kerülnek, akik szakmai felkészültségük, pedagógiai adottságaik szerint más-más módon, négy éven keresztül gondját viselik a rájuk bízott tehetségeknek. Mikor véget érnek a tanulási évek, minden megváltozik: gazdát, új intézményt, színházi társulatot kell hogy találjanak diákjaik számára. Körülbelül egy évvel ezelőtt arról írtam az Irodalmi Jelennek, hogy mennyire bonyolult, sok irányba szerteágazó feladat, és mindenekelőtt felelősség a színészek végzős vizsgaelőadásának bemutatója – pontosan a fent említett változás, az iskolából való kilépés és egy új társulatba való belépés miatt. Az akkor fölvetett problémák semmit nem változtak.

A felvételek a marosvásárhelyiek egyik próbáján készültek

Fotó: Transindex

Nem lett könnyebb dolga annak a kritikusknak sem, akit vizsgaelőadás elemzésére kérnek fel. Többé-kevésbé ismeri azokat a körülményeket, amelyek között a két erdélyi színész-osztály tanult, és tudja, a főiskolások nem vonhatók felelősségre az oktatási rendszer hiányosságai miatt. Némelyik végzősről lehetetlen kedvezően nyilatkozni, és talán elhamarkodott is lenne négy tanulóval (szerencsésebb esetben igazi színházi tapasztalatszerzéssel is) eltöltött év után már rostálni őket. Még egy lépés van hátra, és pár hónap múlva színészek lesznek, akik megállják helyüket az őket szerződtető intézményekben, vagy lemondanak arról, hogy Thaliát szolgálják életük végéig.

Talán annak sincs sok értelme, hogy mindegyik végzős játékaról külön-külön cikkezzenek a lapok. Érdemelnék jól s rosszat egyaránt, de a kritikának nálunk nincs akkora hatalma, hogy a rendezők és a színházigazgatók döntéseit befolyásolja, vagyis nem egy alakítás kritikai visszhangja alapján döntenek el, kit hívnak meg játszani társulatukba.

A színészek nevének „aláhúzására” egyébként nem fektettek kellő hangsúlyt az alkotók. A Marosvásárhelyi Színházi Egyetem *Lila ákác* előadásához nem készült műsorfüzet, csak egy szórólap. Nem véletlen, hogy nem a színpad megnevezést használom: a lila (valóban stílusos?) papírlapot széthajtogatva Szép Ernő zamatos szövegéből kiragadott idézetek között névtelenül, fehér-feketén, tizenkét apró kockában a negyedéves színészek civil fotói bukkannak elő, pár sor a szerzőről (aláírás helyett feltételezhetően a rendező fotója díszel a szöveg alatt). A hátoldalon található szereposztásból pedig csupán az

derül ki, ami az előadásból, ti. hogy mindegyik arc megjelent a két főszerepben és egy vagy több mellékszerepben. Fontos részlet lett volna az arcokhoz rendelhető név, mert akik írni szeretnének egy-egy jól sikerült színészi pillanatról, vagy éppenséggel egy súlyos hiányosságról, nem feltétlenül ismerik az összes végzőst. A kolozsvári színészek *Brahms és a macskák* előadásához csupán plakát készült, melyből kiderül ugyan, hogy kik alakítják a szerepeket, de az arcokhoz ebben az esetben is csak a mellékel nevet, aki előadás után is elolvassa az itt-ott felbukkanó plakátot.

Sajátosan mindkét tárgyal negyedéves produkció több mint színészmesterség-vizsga: rendező, tervező keze nyoma egyaránt jól fölismerhető, értékelhető az előadás kapcsán. Főiskolásokról lévén szó, ez fontos előrelépés, de az végzős osztályok előadásainál talán jobban oda kellett volna figyelni arra, hogy a diákok és képességeik maradjanak a figyelem középpontjában. Mindkét végzős osztály nagyon fiatal rendezővel dolgozott a szóban forgó előadások próbáin: a marosvásárhelyiek Szabó Mátéval, a kolozsváriak Szilágyi Palkó Csaba tanárukkal. Mindketten rendhagyó kalandba sodorták a két osztályt.

súlyal: a színészek egymásnak stafétabotként adnak át egy-egy végszót, és többször elmondják ugyanazokat a bájos replikákat. Először kedves bevezetőnek hat a sikk, fehér jelmezbe öltöztetett főhősök megsokszorozása, de a hatás hamarosan ellenhatást vált ki: a néző számára fárasztó, végeérhetetlennek tűnő lesz a jelenet. A játék előnye, hogy mindenki körülbelül egyforma szerepet játszik, és mint egy versenyben, azonos körülmények között mutatják be tehetségüket. Erre a pedagógiai szempontból indokolt jelenetelési technikára nem térnek többé vissza, nem ismételnék a végtelenségig egy-egy jelenetet, hanem minden jelenetben más-más növendék játsza Palit és Mancit. A tehetségesebb, illetve gyenge teljesítményű diákok ilyenformán is kiűntek: van, aki énekelni tud (Újhelyi Kinga), van, aki a naivát tudja remekül eljátszani (az ő nevét is megérdeklődtem: Márton Eszter Naomi meglátásom szerint a legtöbbször ígérő végzős színés), mások a szenvedő szerelmeit, a korosodó és szerelemre vágyó dámát, a könnyelmű világfiit vagy a transzvesztitát alakítják remekül, de olyan is akad, aki érdekes alkatával és mozgáskultúrájával hívja fel magára a figyelmet.

Az előadás térhasználatát is játékos: egyik pár a színpad mélyén tatógató ajtón távozik, a stafétát átvevő másik pár a nézőtér hátsó bejáratán jön be, a nézőtérre keresztül, mintegy bezárva az akácok ligetben tett kört. A kellek kiválasztásában súlyosabb problémák merülnek fel. Az első jelenetben gazdát cserélő kistűköt, táskát, könyvet nem jelenik meg a következőkben; a böhömnagy képkeret, amelyet tükörnek is „használnak” még egyszer visszatér, de nem indokolt ismételt megjelenése a színpadon; a legszellemesebb kellek a bázongora, melyet fekete-fehér ujjas kesztyűs kezű lányok „alakítanak”.

Kolozsváron Garaczi László és Toepler Zoltán *Brahms és a macskák* művének ősbemutatójára vállalkoztak a negyedévesek. A történet röviden arról szól, hogy egy fiatal színész (Zolika: Keresztes Szabolcs) jól fizető kandikameras munkát vállal (a legfontosabb kellek a táskába bújtatott felvevőgép); először barátját (Gigi: Vencz Stella) ijeszti meg, majd beutaltatja magát az idegklinikára, ahol lassan elveszíti a kontrollt, és dührohamban kiugrik az ablakon, ezzel családját is megrémíti; kedvese megmenti, mert a túlvilágiak elfogadják lelkét a Zoli lelkéért cserébe. A fehér vásznon vetített képek jelennek meg,

tévéközvetítést és videofilmet láthatunk, a túlvilágon számítógépes nyilvántartásban vannak a lelkek, és maga Kossuth Lajos (Varga Sándor) rendezgeti a sorsokat, a nagyon jól összeválogatott és hangeffektusokkal „megdolgozott” zene (DJ. Tamaka) diktálja a ritmust: az előadás pörög, a jelenetek gyors egymásutánban váltják egymást. A közönséget is kizökkentik kényelmes kivülállásából, mert a főhős egy adott pillanatban kilép szerepéből, direkt módon megszólít egy-egy nézőt, kollégáitól pedig követeli, hogy improvizáljanak.

A játéktér itt is érdekes: a Tranzit Házban (egy zsinagógában) játszották a vizsgaelőadást. A majdnem téglalap alakú „színpadot” két hosszanti oldaláról nézőtér szegélyezi, harmadik oldala fehér vászon, negyedik pedig díszletlen, mélyített kijárat. A nézők közvetlen közelsége, a cselekmény jelenideje, a sok technika, a filmes részek, melyeken szintén a végzősök szerepelnek, más-más játékstílust követelnek a szereplőktől.

Kolozsváron aránytalanabban voltak kiosztva a szerepek, mint Marosvásárhelyen: tavaly diplomázott színészek és másod-harmadéves diákok is játszanak az előadásban, és a technika is sokkal nagyobb hangsúlyt kap. Komplex feladata csak a főszereplőnek van és a darabbeli kolléganőjének (Albert Csilla), illetve azoknak, akik a filmkockákon is megjelennek. A kispolgár anyuka és apuka (Kovács Katalin és Bodea Tibor), a nyávogó és kényeskedő hugica (Zsuzska: Szalma Hajnalka), a naiv barátnő, a kábítószerező, „menő” haver (Rubin Dani: Ráduly Róbert), az orvos (Dr. Szili: Dávid Péter) és asszisztensnője (Vindis Andrea), a betegtárs (Szűcs Gellért) humorral fűszerezett, de végtelenül egyszerűen felskiccelt szerepek.

Általános jelenség mindkét végzős évfolyamon, hogy igen kevés erős karakter tűnik ki közülük: halk, színpadon alig észrevehető, bátortalan kis lények, ráadásul többségük szövegmondási gondokkal küzd (sok rosszul hangsúlyozott mondat hangzott el mindkét előadásban). Beszédhibák is akad közöttük – ez több éve általános jelenség, és a főiskolák vezetőinek tenniük kellene arról, hogy a beszédtechnika, illetve a javítható beszédhibák „kezelése” is kellő hangsúlyt kapjon a színészkutatásban.

HEGYI RÉKA

Színházi Egyetem Marosvásárhely, Szentgyörgyi István Tagozat
 Osztályvezető tanár: Farkas Ibolya
 Szép Ernő: Lila ákác
 Rendező: Szabó Máté
 Segédrendező: Nagy Sándor
 Jelmeztervező: László-Balázs Ildikó
 Zeneszerző: Hencz József
 Szereplők: Bartha Zsuzsa, Gaál Gyula, Ince Tamara, Kicsid Gizella, Kiss Attila, Kocsis Gyula, Kolcsár József, Márton Eszter, Szász Kriszta, Újhelyi Kinga, Veress Albert, Zsigmond Éva-Beáta

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Színházi és Színháztudományi Osztályvezető tanár: Dimény Áron
 Garaczi László – Toepler Zoltán: Brahms és a macskák

Rendező tanár: Szilágyi-Palkó Csaba
 Díszlet-jelmez: Ioana Olăhuț
 Film: Szentannai Zsolt
 Zene: Tamaka, Rusznyák Gábor
 Szereplők: Albert Csilla, Keresztes Szabolcs, Kovács Katalin, Ráduly Csaba, Szalma Hajnalka, Szűcs Gellért, Vencz Stella, valamint Vindis Andrea, Sinkó Ferenc, Șerban Marcu, Dávid Péter, Bodea Tibor, Varga Sándor

Lászlóffy Csaba

A világhírnév, avagy nosztalgia az orosz préri után

Baltazáról van szó, a balsorsúról. „Végleg hűtlen lettél Baltazárhoz?” – tette föl a kérdést barátja az írónak egyik fellépése után. „Mit tudjátok ti, milyen az igazi hűség! – sóhajtott M. Rodion. A kézdivásárhelyi irodalmi est rendezője mindvégig Rádióknak nevezte. (»És most felkérem Markovits Rádió urat, tartsa meg érdekesítő előadását!«) Az Európa-szerte egyből híressé vált író, miként a reklámalárcot hordó imperialista világ minden új találmányától, egyelőre a rádiótól is idegenkedett. Amióta a szovjet hatalom felszabadított hadifoglyaként aktív (agitatív) szerepet vállalt a konvojok olcsó, sovány, mégis kielégítően bűdös sajtót csempésző vörösek oldalán – saját elbeszélése szerint II. Sándor cár hintóján vonult be Tifliszbe huszonkét, forradalmárrá ütött cserkész lovas testőr élén, töltenyáskájában E. T. Amadeus Hoffmann ronggyá olvasott legédesebb szavú elbeszéléseivel, valamint a Kolcsak cári ellentábornagy inváziója ellen harcba szólító, internacionalista hangvételű szibériai mozgósítással –, azóta gazdag Szatmár megyei földbirtokos atyját sem igen emlegette, mi több: baloldali körökben jogi doktorátusa miatt is már-már szégyenkezni látszott.

Mindazonáltal elegáns kalapban, selyemsállal, szarvasbőr kesztyűvel (minden galambszürke volt, csak a csikorgó székely fagyra való tekintettel sebtében felhúzott drapp bokavédő ütött el tőlük), valódi úriemberként feszített a szavaltát érzéki hangsúllyal és pillantásokkal fűszerező Nagy Karola mellett a pódiumon. (Az már külön kuriózum gyanánt terjedt később szájról szájra, hogy a helybéli román rendőrügynök „felsőbb utasításra” megtiltotta volt a magyar művésznőnek, hogy Ady- meg Rimbaud-verseket szavaljon.)

– Baltazár elárulta a forradalmat; a páras hajnalok önéletrajzi szerető leányairól nem is beszélve. –

M. húsos ajka enyhén rángatózott. – Az író, ha nem is feltétlen úr, de ritkán cinikus. Legalábbis az én eszemre nem áll. A történelem tragédiáinál legfeljebb a hipnózis mozgatója meg jobban az ember sorsát. Azt hiszem, erről nem kell itt bővebben értekezni... – Jobb szemének jellegzetes, ezúttal szemérmesnek mondható hunyorgásával, amint azt a vidéki bankettasztalnál ülő társaság némelyik tagja sejteni vélte, arra a hihetetlenül nagy vagyonra célzott – a kétszáz-ezer pengő bevételre –, amelyhez a szibériai magyar hadifoglyokat megszólaltató regénye fordításainak köszönhetően jutott, s amelyet feleségével néhány hónap alatt elkártyáztak. »Krupiék (nem mindenki tudta, kikről van szó) mindvégig hipnózis alatt tartottak!« – panasolta mindenkinek.

„Milyen tapasztalatokat gyűjtött mint az Amir Kurit szerkesztője?” – kérdezte egy évtized múltán az írótól Hatvany Lajos báró. (M. R. neki köszönhette regényének német nyelvre való fordítását s egyben a világsikert.)

Könnyű neked – fortyogott magában mégis, a Baltazár bőrében, de tulajdonképpen a feltűnési viselkedésben szenvedő író –, te mindenütt egyformán viselkedhetsz s érzed magad! A bécsi barokk-soron meg az Andrássy úton is báró vagy, nem beszélve a saját kastélyodról, melynek a parkja öt kilométer már!... De nekem kellett egy kis hírnév; puffadt, felfújthólyag alkalom s hájas ábrázatom különben kevés lett volna, hogy valaha is feltűnjek. Pláne a Hatvany által bálványozott Ady Endre árnyékában, akinek verseit, bárói nagyvonalúságodnak hála, mesés példány-számban jelentette meg az Atheneum Könyvkiadó. Igaz, hogy húszezer kötet mint »non valeur«, vagyis értéktelen makulatúra a mai napig eltemetve fekszik a kiadóállalat pincéjében.

„Ilyet csak egy Önhöz hasonló Monsieur Citoyen kérdezhet” – ütötte volt el szellemeskedve a kérdést

a Baltazár bőrében feszengő író. „Még ő, a javíthatatlan polgári demokrata Hatvany mondja, hogy az ember menthetetlen!” Ezt már csak magában tette hozzá M. R., s a séta közben a lovagló ostorát hátrahagyva hanyagul lóbáló Hatvany Lajos mellett pucérnak, kosznak érezte magát. Pedig ezúttal nem a marosvécsi Helikon-báró akarja rátukmálni feszélyezett vendégére az őzzel töltött pulykát!

A báró pedig ezt gondolta: „Mi az, már mi is fenekedünk egymásra? ... Holott, ha jól tudom, béke van.”

Tehet-e valaki arról, hogy a legkényelmesebb kávéházi páholyban is kövérnek és félszegnek érzi magát? Akár egy magánházban házásra kényszeredett Don Quijote. (Ezt a maga gyártotta hasonlatot Baltazár nem is találta olyan ellenszenvesnek.) Móríc Zsigmond tömzsi természeténél akivel legutóbb volt szerencséje összeütközni a kolozsvári Wesselényi (pardon: Regele Ferdinand) utca sarkán, talán jobban állt a frakk, mint rajta?!... M. R. tudta magáról, és titokban büszke volt rá, hogy viselkedése, gondolkodásmódja elüt az úri szalonok társaságától.

– A fiam inkább prérihajcsár legyen valahol, mintsem fővárosi aszfaltbetyár! – jelentette ki, ezúttal a kézdivásárhelyi bankettezők előtt, túlzott keserűséggel. Közben együttérzéssel pillantott szőke feleségére: jó étvágyuknak is betudható, hogy tökéletesen harmonikus párnak érzik magukat mindenütt.

– Üzemanyag nélkül leáll a termelés! – mondta a technika korához illő (József Attila versei óta »divatos«) szakkifejezéssel, rávigyorogva a mellettük ülőkre. A hátuk mögött, rég nem titok már, úgyis azt suttogták: „Zabál az egész család!”

*

Ki látta őt a világsiker csúcán?
Mi történt vele azután? Talán az élve eltemetetés krízise?
Két lábon járó, háborúellenes propagandaanyag volt. A túlélés groteszk bajnoka... És mi vált rá még?

Mondják: német kémnők és orosz komisszárnők társaságában látták.

Egyik alkalommal otthonuk erkélyén éppen teáztak (mert azt is szoktak, az oroszországi fogsága óta szamovárból), az asszonnyal – nála ez csak a feleségét jelenthette, hiszen fenn hangoztatta (Baltazár bőrébe bújva is), hogy huszonöt éve nősült, de senkivel nem csalta meg az ő aranyocskáját, még férfival sem a szibériai fogság öt esztendeje alatt. Nem úgy, mint akire valamikor főlnézett: D'Annunzio. Azok után, hogy a Szibériai garnizon német nyelvű kiadását üdvözlő Thomas Mann vacsorameghívását is visszamondta, bizalmas társaságban egyszerűen Gabriele-nek nevezte híres olasz kollégáját, aki feleségétől külön élt, legfeljebb táviratilag érintkeztek; mint ahogy egy Párizsban meghirdetett előadásáról is maga fogalmazta sürgönyben mentette ki magát, miszerint: »D'Annunzio úr egy légi ballonban eltűnt, épp most kutatják, hol fog földet érni!«

Egyszóval, teázás közben a lakás balkonja: **leszakkadt.** (Lehet, csak szóbeszéd; vagy az egész nem velük történt. Hogy utána összeomlott – bennük és körülöttük – minden. A rengeteg öltöny, melyet M. R. az el nem kártyázott pénzből magának összevásárolt, mind bepiszkolódott.)

Mindenesetre, bárhogya is történt, ha netán alkalmunk adódik újra találkozni a zsidó és zsilált és bátortalan, a békétlen világot nem, csak a saját húsát s érzékeit ismerő, tapasztalatlan Baltazárral, találónak, vagy legalábbis elgondolkoztatónak érezzük Németh Lászlónak egy, a romok közül előkerült s csak helyenként olvasható kézírásos levélfogalmazványát: „... mint mozdulatlan alakok élnek képzeletünkben, s viselkedésük ránk vonatkozó töredékeit... táplált indulatukból magyarázzuk. Hogy a másikkal is történhetett közben valami... amire sose gondolunk...”

BARABÁS ZOLTÁN

Kútbanézők

I. Tőled tanultam a halált és mégsem értem: mi történt veled Torinóban, hiszen délelőtt még levelet írtál Őszentségének no meg néhány európai uralkodónak.	tizenegy esztendőt.	ahonnan az őszből száműzött csupasz karú fák vezényelték a karéneket.
Aztán kaptad a felöltödöt.	Téveteg látomások gyötörtek. Lelkem megrekedt valamelyik barna éjszakában. Csak nagyon fáradt, verstöredéknyi testem volt, de újabb szavam már egy sem.	Álltam a kásásodó ködben és alakod hirtelen feltűnt előttem.
Aznap is habarék népséggel volt teli a január utca és te megrendülten borultál a brutális veréstől elcsigázott öszvér nyakába, majd kiszáratva összeestél.	II. Egyedül maradtam. Egyes-egyedül.	Visszajöttél!
De ott és akkor már nem te voltál. Helyetted én feküdtem a mocskos kövön.	Napjaim hőderlini pillanatok voltak. Zavarosak. Ködösek.	Te voltál és mégsem.
Állításomat az is igazolja, hogy teljesen elfeledett emberként élttem le a következő	Ha csak tehettem, kisétáltam a füzesbe. A kietlen folyóparton élhetetlen fák törzsén vértett, hosszú hetekig vértett a repkény.	Egy dologra azonban pontosan emlékszem.
	Fülemben elakadozó gyermekhangan énekeltek messzi mélyvilágok.	Mögülünk nyomban elszivárgott az alkonyat
	Azon az estén már-már bőrig ért a homályhatár,	és azóta is ott állunk
		egymással szemtől szemben,
		arcunkon a kútbanézők iszonyatával.

Ablaknál ülő nő (1890-es évek)

GAÁL ÁRON Vasárnap a Maros-parton

Emlékszel? Vasárnap a Maros-parton...
Emlékszel? Eső pettyezte a flasztert...
A pontonhídnál álltunk, ahol a lányok
ringva sétáltak át az esti szigetre.
Bámultuk a vizet, az erős sodrást,
mögöttünk hallgatagon állt a város,
a bérpaloták sora és a vagongyár,
az UTA stadion és a panellakások.
Holt költők szobrán csillant meg a műfény,
idegen volt minden és mégis ismerős,
valami régi álomból előtűnt kép,
ami egyszerre veled ott lett közös,
valami, ami a szavakon túl él,
rövid csoda, magátemesztő üstökös.

2003. április 27., Arad

FÁBIÁN IMRE Tánc

Megadóan, mint koporsó
mikor rögök alatt lobban,
felzendül bűgva a bögő,
dobhártyámon fájón dobban.
Fölöttem valaki húzza,
Vágtában porzik a végzet,
égeti, veri a vérem,
rítmusa éhemre ébreszt.
Lehet még egyszer féktelen
tort úlni sikoltó táncossal?
Oldani kell, tépni széjjel
mindent, mi közös a láncsal –
mindent!

Az erdélyi közírás egyik legavatottabb képviselője

Dr. Krenner Miklós gimnáziumi tanárként is közíróként volt tevékeny. Ötvenöt évig dolgozott a közéletben, az irodalmi és a politikai életben. A Magyar Nemzetben és a Hírlapban is írt cikkeit. (Később is így jelölték az erdélyi Hírlapban, a kolozsvári Ellenzékben és a budapesti Magyar Nemzetben.)

Írásaiban a közélet számos kérdésében foglalt állást, de bármiről is írt, a kisebbségi lét egy-egy vetülete is terítkekre került. Kiállt a wilsoni elvek alkalmazása mellett a kisebbségi politikában, bírálta a román kormány adópolitikáját, ma is időszerű közgazdasági megoldásokat javasolva tiltakozott a központosítási törekvések ellen. Politikai éleslátásban messze megelőzte korát. Nem az elzárkózás híve volt, hanem az új helyzetben a legcélravezetőbb utat kereste az együttéléshez és a megmaradáshoz. Nem véletlen, hogy nevéhez fűződik egy sajtósági álláspontra kidolgozása, amelyet vezércikkében „kisebbségi ildomnak” nevezett. A helyzethez alkalmazkodó magatartásformát, ügyes kisebbségi politikázást, belső önszerveződést hirdetett. (Mennyi ma is aktuális gondolat!)

Egyik szócímje volt a Duna menti összefogásnak, a hírdetésnek, amely a románsággal a legcsekélyebb önfeladás nélküli együttműködésben látta a megoldást. Stratégiai fontosságú a közművelődés terén vallott elképzelése is.

A józan politizálás, az okos és célravezető érvelés ellenére a cenzúra vezércikkeiből egész bekezdéseket húzott ki. Több száz sajtópere sem tudta elvenni a kedvét. Beperezték többek közt bátor kiállításáért a Katolikus Főgimnázium nyilvánossági jogának visszaadásáért, a Szabadság-szobor és az 1848-as emléktáblák eltávolítása ellen írott cikkeiért.

A hazai avantgárd központjában Spectator részt vett abban az utolsó nagy erőfeszítésben, amelyet Arad azért tett az 1920-as évek közepén, hogy az erdélyi szellemi élet friss vérkeringésébe bekapcsolódjék, és ebben eredeti hangokat szólaltasson meg.

Franyó Zoltán, Szántó György, Nagy Dániel élt és alkotott akkoriban Aradon. Itt látott napvilágot Franyó szerkesztésében a Genius és az Uj Genius, majd Szántó illusztrált művészeti szemléje, az avantgárd hazai előfutára, a Periszkóp. A „négyes fogat” azonban hamar kifulladt. Egyedül Spectator maradt a barrikádokon, s publicisztikájában próbálta felvetni azokat a kérdéseket, amelyek közül némelyek ma is időszerűek. Ilyen például a kisrégiók közötti együttműködés, egyfajta európai integráció.

Életének 94. évében, 1968. augusztus 11-én hunyt el. Temetésének napján vonultak be a Varsói Szerződés tagállamai Csehszlovákiába.

Spectator sorsa holtában is összefonódott a történelemmel.

Egyik méltatója Erdély Don Quijote-jának nevezte. Ma is nagy szükségünk lenne az ilyen Don Quijotékre.

Folytatás az I. oldalról

Tanulmányíró, tankönyvszerző, irodalmi ambíciókat melengető tanárok egész nemzedéke tanított a két iskolában. Többen közülük később az egyetemi professzorságig vitték. Innen került a kolozsvári egyetemre példaképe, Márki Sándor is.

A hely szelleme további ösztönzést adott gyors bekapcsolódásához a sokszínű aradi közéletbe. Megtette ezt tétozás nélkül, mert az aradi epizódot kezdetben átmenetinek tekintette, s úgy érezte, e rövid idő alatt is tennie kell a közért. Kis megszakításokkal harminchárom év lett az „átmenetből”. Élete végéig szívének kedves maradt a vértanúk városa, a magyar Golgota.

Kolozsvári egyetemi éve alatt rajongásig tisztelt tanárától, Márki Sándortól sok mindent megtudott arról a különös hangulatú Maros-parti városról, amelyről később mindmáig a legjellemzőbb környezet- és társadalomrajzot felvázolva ezt írta: „*Biharország láza, Bánát üzleti ridegsége, Erdély romantikája, Budapest nagy mozgalmassága itt folyik össze, de csak kicsi örvényre. Keringése nem enged poshadni, de nem is rántja tölcserébe a józan ész. Talán ezért tudott Arad annyit megcsinálni magányos erejéből, ezért nem csapott nagy hűhót a véletlenül jött történelmi javaknak, viszont nem is adott szívesen a magáéból önkéntelen vagy tékozlón.*”

Janus-arcú város

Milyen volt Arad gazdasági, szellemi élete a XX. század első évtizedében?

A város jelentős szerepet töltött be az erősödő polgárosodásban, ipara, kereskedelme, bankélete virágzó volt, a Maros- és a Körös-vidéki vasútfejlesztésben meghatározó szerepet játszott.

Szellemisségében is erőteljes a háttere. Nyomtalanul ugyanis nem hullhatott ki a város életéből olyan személyiségek munkássága, mint az író, műfordító, akadémikus titlust is kiérdemlő Fábrián Gábor, az Aranytombitát író Sárossy Gyula, a hegyaljai születésű Csiky Gergely, a gyümölcsöző közírói és ismeretterjesztő tevékenységet kifejtő Márki Sándor és Jancsó Benedek, vagy a helyi lapok belső munkatársaként pár évig Aradon dolgozó Iványi Ödön és Reviczky Gyula.

A Kölcsey Egyesület akkoriban már jó negyedszázados irodalomszervező és -népszerűsítő tevékenységet mondhatott magáénak. Nem véletlen, hogy telt ház előtt tartották irodalmi matinéjukat 1909-ben Aradon Ady Endre és a nagyváradi „holnaposok”.

Az már a történelem fintora, hogy Arad nem tudott élni a lehetőségekkel.

Sem akkoriban, a „régí jó békeidők” utolsó szakaszában, sem a két világháború közötti megváltozott körülmények között.

Találó földünk, Szentimrei Jenő helyzetrajza: „*Két-arcú város. Egyvelege a konzervativizmusnak és a haladásnak, a szellemi tunyaságnak és a pezsgésnek.*”

Krenner Miklós rövid idő alatt „kitapintotta a város pulzusát.” Emberismerete, empátiakéztsége, karizmatikus egyénisége segítette e törekvéseiben. A Kölcsey Egyesület alelnökéként a Kultúrpalota építésére társadalmi akciót bontakoztatott ki. Elnöke az Allami Tisztviselők Egyesületének, az Aradi Tanárok Szövetségének. Ez utóbbi tisztségében nagy hatású beszédet mondott Budapesten a tanári hivatásról és felelősségről.

Furcsa kettősség egyéniségében ez a tisztségviselés. Habitusá ugyanis szerény, megjelenése is puritánságról vall. Cimekre, titulusokra, politikai karrierre nem vágyott. Mégis mindenütt ott volt, ahol egy téglát helyezhetett el a kultúra „épületéhez”.

Mindkét végén égette a gyertyát: tanított, publikált, kultúrmissziót teljesített. Kimondott vagy leírt szavának hitelét tanítványai, olvasói vagy hallgatói közül senki sem kérdőjelezte meg. Miután több mint három évtizedes aradi tartózkodása után elsodorta innen a sors, Ficzy Dénes tanárral, irodalomtörténésszel, Pataký Sándor festőművésszel alkalomszerűen, Szomorý Qszkár újságíróval 33 éven át kitaróan levelezett. Értékes dokumentum két évtizedet felölelő levelezése egykori mentorával, Márki Sándorral.

Aradon a Főreálból az akkor már a történelemszociológiai tudományos fokozatot megszerző fiatal tanár átkerült a Katolikus Főgimnáziumba, ahol a történelem mellett magyar nyelvet és irodalmat tanított. Ma is élő egykori tanítványa, id. Kóvér Gábor nyugalmazott mérnök

A kolozsvári ellenzék publicistájaként Marton Lilivel

visszaemlékezése szerint száfa termetű, meggyerő jelenség volt, kiváló előadó, kellemes orgánumú szónok, akinek szavára lehetetlen volt nem odafigyelni.

Ezt a sokrétű szellemi munkát szakította félbe az első világháború.

A forradalom idején kinevezték tankerületi főigazgatónak Szegedre, de határozott elvei miatt hamarosan menesztették, s mire visszakért Aradra, már küszöbön volt Trianon a maga megrázkódtatásával, emberi tragédiáival és a kisebbségi lét megpróbáltatásaival.

A kisebbségi sors harcosa

Nehéz idők nehezen feldolgozható tapasztalatai közt nagy szükség volt Krenner éleslátására. Az erdélyi magyarság akkoriban próbált magához térni a Trianon-traumából. A progresszív újságírás a megváltozott helyzetben a megmaradás, az erdélyi szel-

JÁNK KÁROLY

Ha

Ha túlérlelek minden szót,
és borostás arcuk válaszol,
a csend torzít - a pillanat repül,
s a keserű a szájhöz édesül.

Szemafor

A szemafornál történt késő este,
hogy majdnem egymásnak ütköztünk.
Egyszerre torpantunk meg. Csinos
volt, karcsú, feltűnő jelenség. A te-
kintetünk összekapcsolódott. „Coup
de foudre”, jutott eszembe. Borzongató,
elemi villámcsapás. Mondanom
sem kell, kissé zavartan méregettük
egymást. Aztán továbbindultunk mégis.
Ő jármű volt. Én meg gyalogos.

Naplemente a nápolyi öbölben (1901)

Castellamare di Stabia (1902)

Kulturális hírek

Churchill-sétány

Felavatták Winston Churchill néhai brit miniszterelnök első budapesti szobrát és sétányt neveztek el róla a Városligetben. „Az, hogy meghalt, lényegtelen. Mert mindannyian elmegyünk, Sir Winston Churchill nem ment el, mindenütt él, ahol szabadok élnek, Budapesten is” - fogalmazott Varga Imre Kossuth-díjas művész bronz szoborportréja előtt mondott avatóbeszédében Churchill lánya, a 80 éves Lady Mary Soames.

Népművészeti alkotótábor

Június 19–29. között immár hetedik alkalommal kerül megrendezésre a Szépteremtő Kaláka Népművészeti Alkotótábor. A táborban készült alkotásokból kiállítást is rendeznek a szervezők, melynek megnyitójára tegnap került sor a székelyudvarhelyi Művelődési Házban. A Romániai Magyar Népművészeti Szövetség helyi egyesülete által szervezett tábor helyszíne az idei évben a Székelyudvarhelyi szomszédságában lévő Szejkefürdő. A szervezők főleg a fiatalok részvételére számítanak.

Tallózó

* A *Látó* júniusi számában verset közöl Kinde Annamária, Buda Ferenc, Ferencz Imre, Borsodi L. László, Jánk Károly. Prózával Demény Péter, drámával Hatházy András jelentkezik, Balázs Imre József Bartalis János költészetét boncolgatja. A talált vers Weöres Sándor *Bolerója*.

* A *Dunánál* legújabb száma a Faust-mondatakkal és az ebből inspirálódó művekkel foglalkozik. A június-júliusi összevont számban érdekes tanulmányok olvashatóak a három ismertebb Faust-szerzőről – Marlowe, Goethe és Lenau életéről, műveiről tudhatunk meg érdekes részleteket. Interjú olvashatunk Orbán János Dénessel A magyar Faust című drámai költemény tervezetéről, valamint a Faust-mítosz számos variációjáról értesülhet az olvasó.

* A *Székelyföld* júniusi számában verset Fekete Vince közöl, prózával Visky András és Csiki László van jelen. Tánccsal Vilmos Antal Árpád irodalomtörténész professzorral készített interjút, ennek első részét közli a szépirodalmi folyóirat, Bözödi Györgyre születésének kilencvenedik évfordulóján Cseke Péter emlékezik.

Tisza Party

Az idén ötödik alkalommal rendezik meg a Tisza Party elnevezésű nyári kulturális rendezvénysorozatot Vásárosnamény-Gergelyugornán. A június 28-tól augusztus 20-ig tartó rendezvényekkel a szervezők – döntően hétvégeken – kínálnak majd programot a turistáknak. Fellép a Fiesta, a United, a Crystal, a Republic, a V-Tech, az R-Go, az Ámokfutók, Betty Love, a Help, illetve Takács Tamás Dirty Blues Band együttese. Lesznek családi- és gyermekprogramok, játékos és sportvetélkedők, továbbá előadásokat tart a YaK Tánc- és Divatszínház, illetve a Grimm-busz Színház. (Korridor)

István, a király Erdélyben

Több sikertelen próbálkozás után az István, a király rockopera idén július 5-én végre eljut Erdélybe. A Csíksomlyó feletti Hármashalom oltánál megrendezett ingyenes szabadtéri előadásra 250 ezres közönségre számítanak a szervezők. A mű ideje, húszéves jubileumán még mindig kuriózumnak számít, olyannyira, hogy a Magyar Televízió élő adásban közvetíti az eseményt. A Bródy-Szörényi szerzőpáros rockoperáját az eredetihez hasonló szereposztásban láthatjuk, a két főszerepet így ismét Varga Miklós és Vikidál Gyula játssza. (Transindex)

Bécsi Jazz-fesztivál

Június 13–július 13 között zajlik a Bécsi Jazz-fesztivál, amelynek kiemelt témája az egymásnak feszülő sound-innovációk és egzotikus széphangzás ütközései. A fesztivál célja az új hangok, a színes hangzás, a két főszerepet így ismét Varga Miklós és Vikidál Gyula játssza. (Transindex)

Az idegen megszólalásai

„Az t 20 percet, míg az ember a vonattól eljut addig, ahol vagy kiszélelték a munkára, vagy a gázkamrába, azt nem lehet kihagyni. Az a 20 perc mindig rendben lezajlott. Az áldozatokat mindig a remény vezette. Ez a masinéria érdekelt” – nyilatkozta Kertész Imre Selyem Zsuzsának.

Szobor és objekt

Pozsonyban június 26-án nyitották meg a VIII. *Szobor és objekt* című kiállítást. A 8. alkalommal megrendezésre kerülő, Pozsony város utcáin, terein és galériáiban több helyszínen zajló rendezvény egyik rendszeres

Velencei képzőművészeti biennále

A látvány már a bejáratnál meghökkentő: a kongó óriási acélcsővön belépő látogató féltucatnyi, három-négy méter magas farönkök tetején ülő emberek közé érkezik. Egy hétnapos oszlopon ülési verseny résztvevői ők, különböző nemzetiségű munkanélküliek és hajléktalanok, akik közül a győztes tagja lehet majd a Félelem Tempoma nevű, a terrorizmus és a bizonytalanság ellen tiltakozó német művészcsoporthoz.

Velencében június 13-án megnyílt az 50. képzőművészeti biennále, amely az idén az *Álmok és konfliktusok – A néző diktatúrája* címet viseli. Az idei szemle kétségtelenül egyik legeredetibb és legnagyobb figyelmet kiváltó alkotása a magyar Kis Varsó duó (Gálik András és Havas Bálint) Nefertiti teste című alkotása.

Petrányi Zsolt, a magyar kiállítás kurátora a biennále megnyitóját megelőzően meghívta a magyar pavilonba egyiptomi kollégáját, valamint a kairói szakminisztérium képviselőit, hogy azok saját szemükkel győződhesse meg arról: nem a szimbolikus jelentő-

ságú műalkotás kommercializálásáról van szó, hanem arról, hogy a Kis Varsó alkotásával a többi között arra is felhívta a figyelmet: az európai művészet gyökerei az ókori görög kultúrát megelőző időkben, a Nílus vidékéről is erednek. Petrányi lapunknak nyilatkozva elismerte, hogy az elmúlt évtizedekben valószínűleg nem volt olyan magyar képzőművészeti alkotás, amely olyan széles nemzetközi visszhangot kiváltó művészeti-kulturális vitát váltott volna ki, mint Nefertiti feje. A kurátor szerint a szobor unikális jellege miatt nem volt értelme más alkotást is kiállítani a pavilonban. (NOL)

Nefertiti teste

Vers- és novellapályázat

A Bretter György Irodalmi Kör, a Café Bulgakov és az Erdélyi Írók a Teraszon szerkesztősége (<http://erdelyi.irok.terazon.hu/index.php>) vers-, valamint novellapályázatot hirdet fiatal, kötetlen nem rendelkező szerzők számára.

Egy-egy szerző öt verset, illetve három novellát küldhet a szerkesztőség címére (szabo.geza@korunk.org).

A pályázat többfordulós, minden forduló három hónapot tart. Első futam: június–július–augusztus. Zsűri: a Bretter György Irodalmi Kör vezetősége.

Az elsődíjas szerző lehetőséget kap a Bretter Körön való bemutatkozásra. (A nem kolozsvári költő- és írójelöltek utazási költségeit megtérítjük.)

A második helyezett 1 millió lejt, a harmadik helyezett pedig értékes könyvcsomagot fog kapni.

A beérkezett verseket és novellákat folyamatosan közöljük az Erdélyi Írók pályázati rovatában, ezekről pedig (még a zsűrizés előtt) az olvasók kifejezhetik véleményüket a Fórumban. Szavazataikkal jelentős mértékben befolyásolhatják a végső döntést – olyan értelemben, hogy egy-egy szerző öt verse közül eleve kiszavazhatnak hármát, a novellák közül pedig kettőt.

Az arra méltó szerzők publikálási lehetőséghez jutnak az Irodalmi Jelenben, a Helikon Serény Múmia c. fióklapjában és a Százaz Szegben.

Lapszámunk szerzői

Barabás Zoltán – 1953-ban született Nagyváradon, költő, újságíró, jelenleg a Partiumi Közönségfőszerkesztője és a KRE Tájékoztatói Szolgálatának vezetője. Kötetei: *Ulysses gúnyjában* (1997), *Valaki állt a szélben* (1998), *Hívós holdfényben* (2000), *Balkáni szürkület* (2002).

Cioclov Ana – 1945. szept. 11-én született Temesváron, képzőművész, író. Első kötete *A tiltott csók* (Sárutul interzis) 2001-ben jelent meg. Karcolatokat, novellákat közöl hazai és külföldi folyóiratokban. Írásai francia, angol és német fordításban is megjelentek.

Eszteró István – 1941-ben született Végváron, tanár, költő, Temesváron él. Kötete: *Üveges* (versek, 1983), valamint a *Lépcsők* antológia-sorozatban.

Hegyi Réka – 1976-ban született Brassóban, Kolozsváron végzett teatrológiát, több magyarországi és romániai lapban rendszeresen publikál színházkritikát. Jelenleg a Transindex internetes portál színházi rovatát szerkeszti.

Király László – 1943-ban született Sóváradon, költő, író, műfordító, a Helikon főszerkesztő-helyettese. Első verseskötete 1967-ben (*Vadásztánc*) jelent meg, 1997-ben József Attila-, Déry Tibor-, és Látó-díjat kapott, ugyanakkor többször kiüntették a Román Írószövetség díjával.

László Noémi – 1973-ban született Kolozsváron, költő. Verseskötetei: *Nonó* (1995), *Az ébredés előterében* (1996), *Esés után* (2000) *Díjak*: Szivéri-díj (1996), A Romániai Írók Szövetségének debüt-díja (1996).

Lászlóffy Csaba – 1939-ben született Tordán, költő, író, műfordító, számos vers-, próza- és drámakötete jelent meg, jelenleg Kolozsváron él.

Szabó Róbert Csaba – 1981-ben született Szilágybagoson, a kolozsvári bölcsészkar magyar-néprajz szakának hallgatója.